

PEYGAMBERLİK, PEYGAMBER KISSALARI VE PEYGAMBERLERİN ÖRNEKLİĞİ

Prof. Dr. İsmail Yiğit

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

A) PEYGAMBERLİK (Nübüvvet, Risâlet)

Arapçada “haber vermek anlamına gelen nübüvvet kelimesi, terim olarak “Allah ile akıl ve zekâ sahibi kulları arasında, dünya ve âhiret hayatıyla ilgili hususlarda insanların bilgilendirilmesi için yapılan elçilik” diye tanımlanmıştır.¹ Arapçada risâlet kavramı da nübüvvetle eş anlamlıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de, “Allah’ın emirlerini ve öğütlerini insanlara bildirmek üzere seçtiği elçi için “nebî” ve “resûl” kelimeleri kullanılmıştır. Ancak Türkçede bu iki kavram yerine daha çok Farsçadan alınan ve “haber getiren elçi” mânâsına gelen peygamber; nübüvvet ve risâlet yerine de aynı kelimedenden türeyen peygamberlik terimleri kullanılır. Buna göre peygamberler, Allah’ın kendilerine vahiy yoluyla gönderdiği bilgileri, insanlara tebliğ etmek ve muhataplarını hak dine çağırarak suretiyle Allah Teâlâ ile insanlar arasında elçilik yapmışlardır.

Kur’ân’da peygamberlere, bazı yerlerde “nebî”, bazı yerlerde “resûl”, aynı peygamber hakkında bir yerde “resûl” başka bir yerde “nebî” denildiği; bazı yerlerde ise iki unvanın birlikte zikredildiği görülmektedir.² Bu iki un-

1. Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur’ân* (nşr. Safvân Adnân Dâvûdî), Dımaşk-Beyrut 1412/1992, “nbe” md. (I, 789); Zebîdî, *Tâcü'l-‘arûs* (nşr. Abdüsettâr Ahmed Ferâc), Küveyt 1385/1965, nbe md. (I, 445).
2. İki terimin birlikte geçtiği âyetler için bk. A’râf 7/157, 158; Tevbe 9/61; Hac 22/52; Ahzâb 33/40, 53.

vanın birlikte kullanıldığı âyetlerden birinde geçen, “Biz, senden önce hiçbir resûl ve hiçbir nebî göndermedik ki...”³ ifadesi, âlimler tarafından iki terim arasında bir anlam ve mertebe farkı olduğu şeklinde yorumlanmıştır.⁴ Buna göre tercih edilen görüş “resûl” Allah tarafından kendisine kitap ve yeni bir din gönderilen ve bunu insanlara tebliğ eden, “nebî” ise, kendisinden önce gönderilmiş bir resûlün dinine tâbi olup insanlara bu dini anlatan peygamberdir. Dolayısıyla resûllük, nebîlik mertebesinden üstündür. Her resûl aynı zamanda bir nebî olduğu halde, her nebî bir resûl değildir.⁵

İlâhî bir lütuf ve rabbânî bir mevhibe olan peygamberlik, insanların özel gayret ve çabalarıyla ulaşabileceği bir makam değildir. Allah Teâlâ, bu büyük lüfunu kullarından dilediklerine vermiştir.⁶ Peygamberlerini kendisi katındaki seçkin ve hayırlı erkekler arasından seçmiş ve bunu onlara vahiy yoluyla bildirmiştir.⁷ Dolayısıyla peygamberler insanlığın kemâlini temsil ederler. Çünkü Allah Teâlâ elçilerini aynı zamanda en üstün insanî değerlerle donatmış, onlara üstün akıl ve hikmeti lütfetmiştir. Hikmeti gereği onları kötülüklerden korumuş, en güzel bir şekilde yetişmelerini sağlamış, en güzel ahlâkî erdemlerle donatmış ve onları, insanlara doğru yolu gösteren önderler yapmıştır.⁸ Peygamberler, Allah’ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmekle mükellef olmalarının tabii bir neticesi olarak da gereken durumlarda Allah tarafından korunmuşlardır.⁹

1. Peygamberlik Müessesesine Olan İhtiyaç

İnsanı “en güzel biçimde” yaratan¹⁰, onu akıl ve irade ile donatmak suretiyle bahşettiği kabiliyetlerle diğer varlıklardan ayıran Cenab-ı Hak, kâinattaki canlı ve cansız her şeyi insan neslinin yararlanması için yarat-

3. Hac 22/52.

4. Bu konuda bkz. Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Matbaa-i Ebüzziyâ, İstanbul 1935, IV, 3413-3414.

5. Bkz. Muhammed Ali es-Sâbûnî, *en-Nübüvve ve'l-enbiyâ*, Beyrut/Dımaşk 1405/1985, s. 13-15; Muhittin Bahçeci, *Peygamberlik ve Peygamberler*, İstanbul 1977, s. 71-79; Abdullah Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara 1992, s. 1; Yusuf Şevki Yavuz, “Peygamber”, *DİA*, XXXIV, 258.

6. En’am 6/124; Hac 22/75; Cum’a, 62/4.

7. Meryem 19/58; Sâd 38/47; Enbiyâ 21/7; Yûsuf 11/109.

8. Enbiyâ 21/73.

9. Mâide 5/67; Tevbe 9/40.

10. Tîn 95/4.

tığını haber vermiştir.¹¹ İnsanı bu önemli mevkie getiren ve ona yeryüzünün imarı görevini veren Allah, bunun karşılığında, insanlara ve akıl ve şuur bakımından onlara ortak kıldığı cinlere önemli bir sorumluluk yüklemiş, bu iki varlığı sadece kendisine kulluk etmeleri için yarattığını bildirmiştir.¹²

İmtihan için yaratılmış olmaları ve sadece Allah'a iman ve ibadet, O'nun diğer emir ve yasaklarına itaat ile yükümlü tutulmaları, insanların bu kulluğu hakkıyla yerine getirebilmeleri için her türlü yükümlülüklerini doğru bir şekilde bilmelerini gerektirmiştir. Dünyada sorumlu olacakları iman ve ibadet esaslarının açıklanması; tüm hayır ve şer yollarının gösterilmesi, yapılması ya da terk edilmesi gereken fiilleri belirleyen kaide ve kuralların önceden bildirilmesi; dünyada yapılacak iyilik ve kötülüklerin âhiretteki karşılıklarının öğretilmesi; buna bağlı olarak Allah'ın emirlerine itaat eden insanların elde edeceği mükâfatın veya şeytana ve nefesine uyup kötülük peşinde koşanların cezasının açıklanması büyük önem taşımaktadır. Zira yaratılışın hikmeti olan bu imtihan, ancak insanların dünya hayatlarını Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla göndereceği dinlerin emir ve yasakları doğrultusunda düzenlemeleriyle kazanılabilir.¹³

Halbuki, bir kısmı gaybe dair olan bu bilgilere sadece akıl ve zekâ yoluyla ulaşmak mümkün değildir. Dolayısıyla insanlar, Allah'ı tanımak, O'na ibadetin şekillerini ve diğer yükümlülüklerini, kişisel, ailevi ve sosyal hayatı düzenleyen ilâhî kaynaklı kuralları açıklayacak bir bilgi kaynağına muhtaçtır. Ayrıca insanların ihtiyaçları ölçüsünde gayb alemi hakkında bilgilendirilmeleri de gerekir. İşte insanlar için zarûrî olan bu ihtiyacın giderilmesi için Allah Teâlâ, insan aklı ve zekâsıyla ulaşılamaz bu bilgileri insanlara, onların arasından kendisine elçiler olarak seçtiği peygamberleri vâsıtasıyla göndermiştir. Eğer peygamberler olmasaydı, insanın Allah'ı doğru bir şekilde tanınması ve O'na gerektiği şekilde kulluk etmesi imkânsız olurdu.¹⁴ Zira bütün bunlar ancak peygamberler vasıtasıyla öğrenilebilir.¹⁵ Dolayısıyla insanın bu dünyada mes'ud ve bahtiyar olması, ölüm ötesi hayatta da korkulardan kurtulup özlenen Cennet'e kavuşması peygamberlere iman etmesi ve onların getir-

11. Bakara 2/29; Nahl 16/12-14; Câsiye 45/13; Mülk 67/15.

12. Zâriyât 51/56.

13. Hûd 11/7; Mülk 67/2.

14. Hadîd 57/25.

15. Geniş bilgi için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'ul-fetâvâ* (nşr. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım), Medine 1416/1995, XIX, 93-95; Ebü'l-Hasen en-Nedvî, *en-Nübüvvetü ve'l-enbiyâ fi dav'i'l-Kur'ân*, Kahire 1394/1974, s. 20-29.

diği dine tabi olmasıyla mümkündür.¹⁶ İnsanlar hangi yolun doğru, hangi yolun eğri olduğunu; eğri yolda gidip sapıtığı, Allah'ı tanımaz bir duruma düştüğü takdirde göreceği cezayı ancak peygamberler aracılığı ile öğrenebilir.¹⁷

Allah Teâlâ, insanların akıl ve zekâlarıyla asla ulaşamayacakları, müşterek adı İslâm olan bu yükümlülükleri, aynı zamanda ilk insan olan Hz. Âdem'le bildirmeye başlamış, risâlet zincirini Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile sonuçlandırmıştır. Peygamberlerine kâinâtın yaratıcısı ve yegâne sahibinin kendisi olduğunu, kendisinden başka tapılacak bir varlığın bulunmadığını bildirmiş; insanları peygamberlerine¹⁸ ve onlara gönderdiği dinlerin kurallarına uymakla yükümlü tuttuğunu, dünyada geçen imtihan süresi sona erdiğinde yine kendisine dönüleceğini haber vermiştir. Kulluk imtihanını kazanmanın tek yolunun, sadece Allah'a iman ve ibadet etmek, hiçbir şeyi O'na ortak koşmamak, özgür irâde ile gönderdiği peygamberlere tâbi olmak ve dinin diğer emirlerine uymak olduğunu açıklamıştır. Bu şekilde davrananların imtihanı kazanarak dünya ve âhiret hayatlarında bahtiyar olacaklarını; bunun aksine şeytanın peşine düşerek nefislerine uyan ve kendilerine batıl dinler edinilenlere ise imtihanı kaybedip ebedî olan âhiret hayatında Cehennem denilen huzursuzluk çukuruna düşeceklerini bildirmiştir.

Bütün bunlar, insanların en büyük ihtiyacının, peygamberlere ve onların getirdiği dinin emir ve yasaklarına uymak olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla peygamberlik, Allah'ın insanlara olan en büyük lütfudur. Çünkü hem dünya ve hem de ahirette saâdete ancak onların getirdiği din sayesinde ulaşılabilir, iyi ve kötü her yönüyle ancak onların sayesinde bilinebilir. Allah Teâlâ'nın rızası ancak onların getirdiği emir ve yasaklara uyulduğu takdirde kazanılabildiği gibi, işler ve davranışların, sözler ve ahlâkın güzellikleri de onlara gönderilen vahiyle anlaşılabilir. Nitekim insanların peygamberlere olan ihtiyacı, bedenine ruha, ruhun bedene, gözün ışığa olan ihtiyacından da önemli, insanın diğer ihtiyaçlarıyla mukayese edilemeyecek bir ihtiyaç olarak değerlendirilmiştir. Çünkü Allah'ın nurunu yansıtan risâlet nuru olmadığında kalpler ölür, peygamberlerin getirdiği hidayetten bir anlık mahrumiyet dahi, insanın hem dünya hem de âhiret saâdetine ulaşmanın tek yolunu kaybetmesine yol açabilir.¹⁹

16. Bakara 2/38; A'râf 7/35; En'am, 6/48.

17. Nahl 16/44; En'am, 6/48; Kehf, 18/56; İnsân 76/3-4.

18. Âl-i İmran 2/31; Nisâ 4/64; En'am 6/90.

19. İbn Teymiyye, *a.g.e.*, XIX, 96; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, Beyrut 1415/1994, I, 68.

2. Peygamberlerin Sayısı ve Mertebeleri

Peygamberlik Allah'ın dünya milletlerine bir mevhibesi, eşit şekilde dağıttığı bir lütfudur.

Peygamber göndermeden insanları sorumlu tutmayacağını bildiren Allah Teâlâ,²⁰ insanlığın atası olan Hz. Âdem'i peygamber olarak seçmiş, ona ve nesline inanç ve ibadet esaslarının yanı sıra dünya ve âhiret hayatında sadete ulaşmak için gereken ahlâk ve hukuk kurallarını öğretmiştir. Âdem'e gönderdiği iman ve ibadet esaslarının terk edilmesi ve insanların hak yoldan uzaklaşması üzerine müjdeleyici ve uyarıcı nebîler ve resûller göndermeye devam etmiştir. Çeşitli yörelerde yaşayan bütün toplumlara gönderdiği peygamberler vâsıtasıyla, insanları tekrar tekrar sadece kendisine kulluğa çağırılmış ve onlara hidayet yolunu tekrar tekrar göstermiştir. Çoğu kere birbiri ardına olmakla birlikte, bazen aynı dönemde, kısa veya uzun aralıklarla peygamberler gönderilmiş; sünnetullahtan olan bu kural gereğince, insanlık tarihinde hiçbir toplum peygamberden mahrum bırakılmamıştır.²¹ Böylece çok sayıda peygamber gönderilerek inkârcıların kıyâmet günü küfürlerini savunma maksadıyla gösterebilecekleri mâzeretler de ortadan kaldırılmıştır.²² Bu süreç son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) gönderilene kadar izleri silinmeden devam etmiş ve onunla tamamlanmıştır. Bu arada onlardan bazılarının kendilerine gönderilen dinin esaslarını içine alan kitap ve sahifeler verilmiştir.

Allah peygamberlerin her birinden, ellerindeki doğrulayan bir peygamber geldiğinde, mutlaka iman edip ona yardımcı olacaklarına dair kesin söz alıyordu. Bu söz dolayısıyla onlar, gelecek peygamberleri ümmetlerine müjdeliler ve onların zamanına yetişenlerin onlara iman etmelerini emrederlerdi. Nitekim, Allah Teâlâ'nın Hz. Mûsâ ve ondan sonraki peygamberlerden, Tevrat ve İncil'i tasdik edecek bir peygamber geldiğinde ona mutlaka iman edip yardım edeceklerine dair söz almıştı.²³

Peygamberlik zinciri, peygamberlerin sonuncusu (hâtemü'n-nebiyyîn)²⁴ Hz. Muhammed (s.a.v.) ile tamamlanmıştır. Önceki peygamberlerini çeşitli beldelere ve kendi kavimlerine gönderen Cenâb-ı Hak, son peygamberini cihanşümûl bir peygamber olarak bütün insanlığa göndermiştir. Alemlere

20. İsrâ 17/15

21. Yûnus 10/47; Ra'd 13/7; Nahl 16/36; Fâtır 35/23-25.

22. Bakara 2/213; Nisâ 4/165; Mâide 5/19; Kasas 28/47.

23. Âl-i İmrân 3/81.

24. Ahzâb 33/40.

rahmet olarak²⁵ gönderilen Hz. Muhammed'in (s.a.v) görevi bütün insanlığı hakka dâvet etmektir.²⁶ Allah Teala, ayrıca onu gönderdikten sonra, önceki dinlerin tamamını geçersiz kıldığını; bundan itibaren kıyamete kadar kurtuluşa ermek isteyenleri, ona gönderdiği İslâm dinine girmekle mükellef tuttuğunu ve artık başka bir dini geçerli saymayacağını bildirdi.²⁷ Buna bağlı olarak Kur'ân-ı Kerîm'in doğrudan kendisi tarafından korunacağını açıkladı.²⁸

Hz. Âdem ile Peygamberimiz Hz. Muhammed arasında çok sayıda peygamber gönderilmiştir. Her biri kendi milletinin dili ile gönderilen²⁹ peygamberlerin sayısı, bazı rivâyetlere göre yüz binin üzerindedir.³⁰ Onlardan bazılarının tanıtıldığı, diğerleri hakkında bilgi verilmediği açıklanan Kur'ân-ı Kerîm'de³¹ ise, sadece 25 peygamber hakkında bilgi verilmiştir.³² Onlardan bazıları hakkında geniş sayılabilecek bilgi bulunmakla birlikte diğerleri hakkındaki bilgiler onların seçkinliğine ve ahlâkı üstünlüğüne işaret eden birkaç cümleden ibarettir. Kur'ân-ı Kerîm'de isimleri geçen Üzeyir,³³ Lokman³⁴ ve Zülkarneyn³⁵ ile Hz. Mûsâ'nın birlikte yolculuk yaptığı ve kendisinden önemli şeyler öğrendiği, hadislerde Hızır (a.s.) olduğu bildirilen "sâlih kulun" peygamber olup olmadıkları hususunda ise ihtilaf vardır. Bu bilgilere göre, Allah Teâlâ'nın her ümmete bir peygamber gönderdiğine, onların Allah tarafından kendilerine gönderilen vahyi muhataplarına tebliğ eden sâdik elçiler olduğuna, Allah'ın onlardan bazılarının isimlerini bize bildirip bazılarının isimlerini ise bildirmedigine kesin olarak inanmak; Kur'ân'da isimleri geçmeyenlere toplu, isimleri geçenlere ise tafsîlî iman gerekir.

Her biri fazilet timsali, ışık kaynağı, medeniyet mimarı ve insanlar için en güzel örnek olan peygamberler Allah'ın elçileri olmak bakımından eşit-

25. Enbiyâ 21/107.

26. A'râf 7/158; Sebe 34/28.

27. Âl-i İmran, 3/19, 85.

28. Hicr 15/9; Fussilet 41/42.

29. İbrâhim 14/4.

30. Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) peygamberlerin toplam sayısının 124.000. ve 315'inin resûl, diğerlerinin ise nebî olduğunu söylediği bildirilmektedir (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 187, 265-266).

31. Mü'min 40/78.

32. Kur'ân'da adları geçen bu peygamberler şunlardır: Âdem, İdrîs, Nûh, Hûd, Sâlih, İbrâhim, Lût, İsmâil, İshak, Ya'küb, Yûsuf, Eyyûb, Zülkifl, Şuayb, Mûsâ, Hârûn, Dâvûd, Süleyman, İlyâs, Elyesa', Yûnus, Zekeriyâ, Yahyâ, İsa ve Muhammed.

33. Tevbe 9/30.

34. Lokman 31/12-19.

35. Kehf 18/83-98.

tir. Onların peygamberliğine ve onlara gönderilen kitaplara inanmak imanın şartlarındandır. Onların arasında ayırım yaparak bazılarının peygamberliğini inkâr etmek küfürdür.³⁶ Aralarından birini dahi inkâr eden hepsini inkâr etmiş olur. Bu sebeple küfre düşenlerin, zamanı geldiğinde Allah tarafından alçaltıcı bir azaba çarptırılacakları, Allah'a ve peygamberlerine iman edip onların arasında hiçbir ayırım yapmayanların ise mükâfatlandırılacağı bildirilmektedir.³⁷

Diğer taraftan Allah Teâlâ peygamberlerin bazılarını diğerlerinden üstün kıldığını,³⁸ bazılarıyla konuştuğunu ve bazılarının da derecelerini yükselttiğini bildirmektedir.³⁹ İslâm âlimleri, bu bilgilerden hareketle Kur'ân'da geçen bir tabirle "ülü'l-azm/azim sahipleri" diye isimlendirilen ve Peygamberimiz'e tevhid mücadelesinde örnek alması emredilen,⁴⁰ bir âyette isimleri de sayılan beş peygamberi⁴¹ (Hz. Nûh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed) onların en faziletliyi kabul etmiştir. Bunların ortak özelliği, her birine yeni bir dinin gönderilmesi, tevhid mücadelesini yürütürken büyük sıkıntılarla karşılaşmaları ve küfür ehline karşı oldukça zorlu ve üstün bir mücadele sergilemeleridir.⁴²

İslâm âlimlerinin ortak görüşü, peygamberlerin sonuncusu olması dolayısıyla önceki bütün peygamberleri örnek alan, bütün insanlığa peygamber olarak gönderilen⁴³ ve nübüvveti kıyamete kadar devam edecek olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.), menzile ve mertebe bakımından onların en faziletlisi olduğudur. Ona gönderilen Kur'ân-ı Kerim de semâvî kitapların sonuncusu ve en üstünüdür.⁴⁴

Böyle olmakla birlikte Resûl-i Ekrem (s.a.v.) peygamberler arasında merete farkı gözetilmesinden hoşlanmamış; onların tamamına karşı saygı ve hürmet gösterilmesini istemiş ve buna büyük önem vermiştir. Hz. Musa'nın kendisinden üstün olduğunu iddia eden bir yahudi ile kavga eden bir arkadaşını,

36. Bakara 2/4, 136, 177, 285; Âl-i İmrân 3/84; Nisâ 4/136.

37. Nisâ 4/150-152.

38. İsrâ 17/55.

39. Bakara 2/253; İsrâ 17/55.

40. Ahkâf 46/35

41. Ahzâb 33/7.

42. Âl-i İmrân 3/146.

43. A'râf 7/158; Enbiyâ, 21/107; Sebe' 34/28.

44. Bu konuda bk. Abdülkâhir el-Bağdâdî, *Usûlü'd-dîn*, İstanbul 1326/1928, s. 164-166: Şâmî, Muhammed b. Yûsuf, *Sübülü'-hüdâ ve'r-reşâd*, I-XII (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvad), Beyrut 1414/1993, I, 306.

“Beni Musa’ya tercih etmeyiniz!” diyerek uyardığı;⁴⁵ aynı konuda, “Peygamberler arasında fazilet ayırımı yapmayınız.”⁴⁶ dediği bilinmektedir.

Peygamber Efendimiz’in bu hassâsiyeti neticesinde ümmetinde peygamberlerin tamamına karşı, büyük bir sevgi ve hürmet duygusu gelişmiş, onların arasında ayırım yapmak asla hoş karşılanmamıştır. Dolayısıyla Nedvî’nin dediği gibi, “biz müslümanlar, peygamberlere olan şükran borcumuzu, onların arasında ayırım yapmamakla ve bütün peygamberlere salât-ü selâm getirmekle” ifa ederiz.

Peygamberlerin bizim üzerimizde önemli hakları bulunmaktadır. Bu hakları şöyle sıralayabiliriz: Onlara iman ve itaat etmek, onları sevmek, aşırıya kaçmaksızın onları övmek ve onlara saygı göstermek, anıldıklarında onlara salâtü selâm göndermek, Allah’a davet için onlara uymak ve onları her bakımdan kendimize örnek edinmek, onlardan bize gönderilen Hz. Muhammed’e indirilen İslâm dininin kurallarıyla amel etmek ve bütün davranışlarımızda onu rehber edinmek.

3. Peygamberlere Gönderilen Kitaplar ve Suhuflar

Allah Teâlâ, Musa’ya (a.s.) Tevrat, Davud’a (a.s.) Zebur, İsa’ya (a.s.) İncil ve Hz. Muhammed’e (s.a.v.) Kur’ân-ı Kerim’i olmak üzere dört kitap indirmiştir. Bu kitapların onlara Allah tarafından vahiy yoluyla gönderildiğine inanmak imanın altı şartından biridir. Bu kitapların yanı sıra Hz. Âdem’e on, Hz. Şît’e elli, Hz. İdrîs’e otuz, Hz. İbrâhim’e on sahife olmak üzere suhûf/sahifeler adı verilen hacim olarak çok daha küçük kısa metinler gönderilmiştir.⁴⁷

4. Mûcizeler

Mûcize, insanlar arasında sadece peygamberlerin elinde meydana gelen olağanüstü işlerdir ve ancak Allah’ın yardımı ile gerçekleşir. Allah lütfetmedikçe, peygamberler kendi başlarına mûcize gösteremezler.⁴⁸ Allah Teâlâ, pey-

45. Buhâri, “Enbiyâ”, 31.

46. Müslim, “Fezâil”, 42.

47. Suhuflar hakkında bkz. Ömer Dumlu, “Suhuf”, *DİA*, XXVII, 477-478.

48. Ra’d sûresi, 13/38; İbrahim sûresi, 14/11.

gamberlerine, peygamberliklerini ispat için çeşitli mucizeler vermiştir. Bu mucizeler, onların peygamber oluşunun en mühim delilleridir.

Kur’ân-ı Kerim’de, bu mucizelerden geniş olarak bahsedilmiştir. Nuh Tûfan’ı, Hz. Sâlih’in devesi, Hz. İbrahim’in ateşe atıldığı halde yanmaması, Hz. Musa’nın asâsı ve yed-i beyzâ’sı (beyaz eli), Hz. İsa’nın hastaları iyileştirmesi ve ölüleri diriltmesi, Resûlullah’a en büyük mucize olarak verilen Kur’ân-ı Kerim ve Mirâc’ı bunların en meşhurlarıdır.

5. Peygamberlerin Müşterek Sıfatları

Asıl görevleri insanları iki cihanda saadet ve mutluluğa ulaştırmak olan peygamberler, Allah’ın elçileri olmaları sebebiyle, bazı üstün sıfatlarla donatılmışlardır. Fıtrat ve ahlâk bakımından insanların en mükemmelleri, akıl ve zekâ bakımından, nefislerine hakimiyet ve amelleri bakımından en üstünleri, davranışları bakımından en güzel olanlarıdır. Allah onları bizzat kendisi terbiye etmiş, yardımıyla korumuştur.⁴⁹ Çünkü onlar “doğru yolu gösteren önderler” olarak gönderilmişlerdir.⁵⁰ Onlar soy ve sop bakımından da temiz ve mükemmel kişilerdir.

- a. **Sıdk ve Emânet:** Peygamberlerin müşterek sıfatlarının başında, doğru sözlü ve güvenilir olmaları (sıdk ve emanet) gelir. Allah’ın emirlerini olduğu haliyle tebliğ etmeleri için gerekli olan bu iki özellikleri Kur’ân-ı Kerim’de sık sık tekrarlanır.⁵¹ Onların tamamı peygamberlik öncesinden itibaren bu hasletleriyle tanınmışlar, toplumda bu yönleriyle meşhur olmuşlardır. Peygamberlik dönemi için zaruri olan bu sıfatlarını yeri geldikçe muhataplarına hatırlatmışlardır.⁵² Dolayısıyla Allah’ın emir ve yasaklarını, üzerinde en ufak bir değişiklik yapmadan insanlara tebliğ yolunda Allah’tan başka hiçbir kimseden korkmamışlar ve başlarına gelebilecek hiçbir şeyden çekinmemişlerdir.⁵³
- b. **Fetânet:** Bütün peygamberler, üstün zekâ gücüne (fetânet) sahiptir. Akıl, zekâ ve feraset bakımından insanların en üstünleridir. Allah Teâlâ’nın, Hz. İbrahim’e önceden “doğru yolu bulma kabiliyetini verdiğini ve onun

49. Tâhâ 20/39; Et-Tûr 52/48.

50. Enbiya 21/73.

51. Meryem 19/41, 54-55; Şuarâ 26/107, 125, 143, 162, 178.

52. Şuarâ, 26/107.

53. Ahzâb 33/39.

peygamberliği yüklenebilecek olgunlukta olduğunu” bildirmesi bunun açık bir delilidir.⁵⁴ Allah onlara üstün bir akıl, hakkı batıldan ayırma ve kendilerine indirilen vahyi tebliğ sürecinde ilâhî hükümleri açıklama kabiliyeti (hikmet), vermiş, muhataplarını ikna etmede başarılı olabilmeleri için, onları, insanların en akıllıları, en zekileri ve en keskin anlayışlıları ve ileri görüşlülere kılmıştır. Peygamber olarak seçilmelerinin hikmetini teşkil eden bu kabiliyetleri, yaşlanmalarından etkilenmez ve vefatlarına kadar devam eder.

- c. **İsmet:** Allah Teâlâ ayrıca peygamberlerini günah işlemekten ve her türlü çirkinliklerden korumuştur (ismet). Bunun hikmeti, onların her türlü davranışlarıyla, insanlar için örnek olmalarıdır. Peygamberler, her türlü insanî duygu, arzu, istek ve düşünceye sahip olmakla birlikte, bu sıfatları gereği, başta şirk olmak üzere, hırsızlık, yalancılık, dolandırıcılık ve her türlü ahlâk dışı davranışlardan uzak durmuşlardır. Peygamberlik görevine getirilmelerinden önce de mevcut olan bu sıfat, peygamberlikleri döneminde en üstün ahlâk noktasına ulaşır. Nitekim Cenâb-ı Hak Peygamberimiz’e, “en güzel ahlâk üzere olduğunu”⁵⁵ bildirmiştir.

Peygamberler bir ibadeti veya mübah bir işi kastederek, iradeleri dışında ve bir kasıt olmadan küçük bir yanlışlık veya hata (zelle) yapacak olurlarsa⁵⁶ Allah tarafından derhal ikaz edilmişler ve hataları anında düzeltilerek işin doğrusu kendilerine bildirilmiştir.

Ancak yahudiler ve hıristiyanlar, peygamberlerin de diğer insanlar gibi her türlü günahı ve çirkin hareketleri işlediklerini kabul etmişlerdir. Yahûdilerin ellerinde tahrif edilmiş halde bulunan kutsal kitaplarında, peygamberlerden bazılarına nispet edilen öyle çirkin günah ve davranışlar vardır ki, müslümanlar bunları okumaktan dahi hicap duyarlar. Bu tür haberler, yahudilerin peygamberler hakkında uydurmuş oldukları iftiralardan ibarettir. Hıristiyanlar ise, Hz. İsa dışındaki peygamberlerin, hem cinsleri olan bütün insanlar gibi hatalar yapıp, günah işlediklerine inanırlar. Bunun yanında yahudilikte Hz. Süleyman, Hz. İsa ve Hz. Muhammed’in, Hıristiyanlık’ta ise Hz. Muhammed’in peygamber oldukları da kabul edilmemektedir.⁵⁷

54. Enbiyâ 21/51.

55. Kalem 68/4.

56. Zelle için bkz. Tehânevî, *Keşşâfu ıstılâhâtı’l-fünûn* (nşr. Ali Dahrûc), Beyrut 1996, I, 827; Rahmetullah el-Hindî, *İzbâru’l-Hak* (nşr. Muhammed Abdülkâdir el-Milkâvî), Riyâd 1989, IV, 1358.

57. Bkz. İsmail Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul 2005, s. 68-69, 536-537, 610.

Peygamberler, ahlâkî mertebelerini gösteren bu üstün vasıflarının yanı sıra, görevleri dolayısıyla kendilerini küçük düşürecek, halkın kendilerinden uzaklaşmasına yol açacak her türlü bedenî ayıp ve kusurlardan da korunmuşlardır. Çeşitli hastalıklara veya çeşitli sıkıntılara maruz kalmış olsalar da hiçbiri insanları kendilerinden soğutup tiksindirecek bedeni rahatsızlıklar yaşamamıştır. Bu konuda Hz. Eyyûb hakkında, onun hastalığının insanları kendisinden nefret ettirici ve tiksindirici olduğu şeklinde İsrâîlî kaynaklarda aktarılan haberler tamamen uydurmadır. Ne var ki, bu haberlerin bir kısmı, tefsir ve tarih kaynaklarına da geçmiştir.⁵⁸ Kur'ân'da onun hastalığından bahsedilen âyette verilen bilgi, onun bir hastalığa yakalandığını bildirip Allah'tan yardım dilemesi, Allah'ın da duasını kabul edip hastalığını gidermesinden ibarettir.⁵⁹

6. Peygamberlerin Görevleri

- a. **Tebliğ:** Peygamberlerin temel görevi, Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmektir. Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyette peygamberin görevinin ancak Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ/belâğ olduğu zikredilmiştir.⁶⁰ Peygamberler bu temel görevlerini yürütürken Allah'tan başka kimseden korkmazlar.⁶¹ Allah Teâlâ'nın Sevgili Peygamberimiz'e hitaben, “tebliğ görevini yerine getirmedığı takdirde elçilik görevini yerine getirmemiş olacağını bildirdikten sonra, bu görev dolayısıyla kendisini koruyacağını müjdelemesi”⁶² onların bu konuda Allah'ın himayesi altında olduklarını da gösterir.

Onların tebliğinin temel konularını iman ve İslâm'ın şartlarının yanı sıra iyiliği emredip kötülüğü yasaklamak, adil davranmak, anne ve babaya karşı iyi davranmak, adam öldürmemek, hırsızlık yapmamak, yoksullara ve yetimlere yardım etmek gibi hususlar teşkil eder. Tebliğ aynı zamanda peygamberlere inanmayanların kıyâmet gününde küfürlerine mazeret bulma ihtimalini de ortadan kaldırır.⁶³

Peygamberlerin tebliğ görevi, ilâhî bilgileri insanlara tebliğ etmekle bitmez, onlar aynı zamanda anlattıklarının günlük hayatta nasıl tatbik edile-

58. Ömer Faruk Harman, “Eyyûb”, *DİA*, XII, 17; İsmail Yiğit, *a.g.e.*, s. 359-360.

59. Bkz. Enbiyâ 21/83-84.

60. Meselâ bk. Âl-i İmrân 3/20; Mâide 5/92, 99; Ra'd 13/40; Nahl 16/35, 82.

61. Ahzâb 33/39.

62. Mâide 5/67

63. Nisâ 4/165.

ceğini de göstermekle mükelleftir. Dolayısıyla onlar müminler için mutlak uyulması gereken örneklerdir. Peygamberlerin insan olmalarının hikmeti de budur.⁶⁴ Çünkü toplumların ıslahı ancak her davranışıyla örnek alınabilecek yine insan bir peygamber vasıtasıyla gerçekleştirilebilir. Allah Teâlâ insanlara, peygamberlerin kendileri için en güzel bir örnek olduğunu bildirmiş, onların örnek alınmasını ve yolunun takip edilmesini emretmiştir.⁶⁵

- b. İnsanları Sadece Allah'a Kulluğa Çağırarak:** Peygamberler insanları sâdece Allah'a kulluğa çağırarak ve onları kendileri için uydurdukları sahte ilâhlara tapmaktan uzaklaştırmak için gönderilmişlerdir.⁶⁶ Bütün peygamberler kavimlerine, Allah'tan korkup sadece O'na ve peygamberine itaat etmelerini emretmiştir.⁶⁷ Dolayısıyla onların mücadelesi, kendi asırlarında mevcut olan putperestliğe, kendileriyle Allah arasında vasıta olduğuna inandıkları putlara, ölmüş veya hayatta olan din adamlarına ya da krallara tapma şeklinde olan inanç sistemlerine yöneltilmiştir.

Peygamberlerin daveti, genellikle ilâhî emirlere uyanları iyilikle müjdeleme (tebşîr), bu emirlere uymayanları ise kötü bir âkıbetle uyarma (inzâr) olarak seyretmiştir.⁶⁸ Mü'minlere kendileri için hazırlanan nimetleri müjdelemişler, inkâr edenleri ise başlarına gelecek helak edici azab ile inzar etmişlerdir.⁶⁹

Peygamberler bu görevlerini yerine getirebilmek için ellerinden gelen gayret ve cesareti göstermişlerdir. Nitekim Hz. Nûh'un davetini 950 yıl boyunca⁷⁰ bıkmayıp usanmadan gece gündüz, gizli veya açıktan, yerine göre teşvik ve korkutma üsluplarını kullanarak devam ettirdiği bilinmektedir. Ancak kavmi bütün bunlara rağmen ondan yüz çevirmiştir.⁷¹

- c. İnsanları Karanlıktan Aydınlığa Çıkarmak:** Peygamberlerin şeytanî güçler tarafından karanlığa sevk edilmiş olan kavimlerini karanlıktan aydınlığa çıkarmak için gönderilmişlerdir.⁷² Nitekim Resûl-i Ekrem Efendi-

64. Enbiyâ 21/7-8.

65. Ahzâb 33/21; En'am 6/90.

66. Mâide 5/19; Enbiyâ 21/25; Nahl 16/36.

67. Bk. Şuarâ 108, 126, 144, 150, 163, 179.

68. Nisâ 4/165; Kehf 18/56.

69. En'am 6/48; Hac 22/49-51.

70. Ankebût 29/14-15

71. Nûh 71/5-21.

72. Bakara2/257; İbrahim 14/5.

miz de “Allah’a dâvetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak” tavsif edilmiştir.⁷³ Peygamberlerin insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmaları, Allah tarafından kendilerine gönderilen kitabı okumaları ve içindeki hakikatleri insanlara öğretmeleriyle gerçekleşir.⁷⁴

- d. **İnsanlar Arasında Adaleti Tesis Etmek:** Toplumlarda zulüm ve haksızlıklar, genellikle hâkim sınıfın bozulmasıyla başlamış, adâletin bütünüyle ortadan kalkması ise toplumların sonunu hazırlamıştır. Tarih zalimlerin hâkim olduğu azgın toplumlara verilen toplu cezalara da şahit olmuştur. Kur’ân-ı Kerim’de bu tehlikeye işaret edilerek, azgın seçkin sınıfın Allah’ın son uyarılarına rağmen zulüm ve kötülüklerini devam ettirmeleri durumunda, ilâhî azabın kaçınılmaz olduğu ve nice toplumların bu yüzden toplu azaba çarptırıldığı bildirilmektedir.⁷⁵ Toplumları felâkete sürükleyen zulüm ve haksızlıkların giderilmesinin tek çaresi de âdil bir idarenin kurulmasıdır. Dolayısıyla peygamberler gönderildikleri toplumda zulmü ortadan kaldırıp âdil bir idare kurmakla da görevlendirilmişlerdir.⁷⁶
- e. **İnsanları Âhîret İçin Hazırlığa Yönlendirmek:** Allah Teâlâ tarafından ihtiyaç ölçüsünde gayb hakkında da bilgilendirilen peygamberler, ölüm sonrası edebî hayat hakkında açıklamalarda bulunmuşlar; muhataplarını bilhassa geçici dünya hayatına aldanmaktan kurtulup, hesap günü ve ebedî olan Âhîret hayatı için hazırlık yapmaya çağırmışlardır.⁷⁷ Âhîret yurdunu anlatarak, insanların gayretini, oyun ve eğlenceye benzeyen geçici dünya hayatından asıl ve sonsuz olan Âhîret hayatına yönlendirmeye çalışmışlardır.⁷⁸

7. Peygamberlerin Davetinin Özellikleri

Peygamberlerin daveti, Allah Teâlâ tarafından gönderilen vahye dayanmış olması dolayısıyla rabbânî bir davettir.⁷⁹ Peygamberler, yaptıkları görev karşılığında hiçbir insandan herhangi bir ücret istememişler veya menfa-

73. Ahzâb 33/45-46.

74. Cum’a 62/2.

75. İsrâ 17/16-17.

76. Yûnus 10/47; Hadîd 57/25.

77. En’âm 6/130-131.

78. Ankebût 29/64; Hadîd 57/20.

79. Ebu’l-Hasen en-Nedvî, *en-Nübüvve ve’l-Enbiyâ*, s. 15.

at da ummamışlar, karşılığını ancak kendilerini bu makama seçen Allah'tan bekleediklerini ve faaliyetlerini O'nun rızası ve âhîret sevabı için yaptıklarını açıklamışlardır.⁸⁰ Onların dâveti, sâde ve anlaşılır olup, tekellüften uzaktır. Çünkü fitrata uygun olan hikmet yolunu takip ederek insanlara anlayabilecekleri tarz ve ölçüde hitap etmişlerdir. İnsanları hikmet ve güzel öğütle dâvet etmişler ve onlarla en uygun şekilde en inandırıcı yöntemlerle tartışmışlardır.⁸¹ Onların dâveti, âlim câhil her seviyedeki insanın anlayabileceği sâdelikte olmuş; anlaşılması kolay ve fitrata uygun bir şekilde yürütülmüştür.

B) PEYGAMBER KISSALARI

1. Kur'ân-ı Kerîm'deki Peygamber Kıssaları

Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberler başta olmak üzere tarihî kişiler ve yaşanan önemli olaylar hakkındaki haberlerden meydana gelen ve Kur'ân'da geniş bir yer tutan tarihî kıssaların önemli bir kısmı peygamber kıssalarıdır. Peygamberler tarihinin ana kaynağı olan Kur'ân'ı Kerîm'deki bu kıssalar, insanlık tarihinin eksenini teşkil eden hak-batıl mücadelesinin ibret ve derslerle dolu bir özeti durumundadır. Çünkü bu kıssalarda insanların hangi hâl üzere bulunmaları durumunda nelerle karşılaşacakları hususu, tekrar tekrar gündeme getirilmiştir. Doğrudan Allah tarafından vahiy yoluyla insanlığın dikkatine sunulan bu çarpıcı sahneler dolayısıyla peygamberler tarihi, her insanı, özellikle de her müslümanı doğrudan ilgilendiren bir bilgi alanıdır.

2. Hadis Kaynaklarındaki Peygamber Kıssaları

Bu kıssaların ikinci kaynağı, Resûl-i Ekrem'den (s.a.v) aktarılan hadislerdir. Onun verdiği bu bilgiler Kur'ân-ı Kerîm'deki kıssaları tamamlayıcı bir özellik taşır. Ancak güvenilir hadis kaynaklarında bu konuda aktarılan hadislerin sayısı oldukça azdır ve daha ziyâde büyük peygamberler hakkındadır.

80. Bu âyetlerden bazıları için bkz. En'am 6/90; Yûnus 10/72; Hûd 11/29; Furkân 25/57; Şu'arâ 26/109, 145, 127, 164, 180.

81. Nahl 16/125.

3. Ehl-i Kitab'ın Elindeki Dinî Metinler

Peygamberler tarihinin üçüncü bilgi kaynağı, Tevrat, İnciller ve Ehl-i Kitab'ın elinde bulunan diğer dinî metinlerdir. Ancak, bu kitaplar insanlar tarafından tahrif edilmiş olduğu için, verdikleri bilgilere, Kur'ân ve sahih hadislerdeki bilgilerle paralellik arz ettikleri takdirde güvenilebilir. Sadece bu kaynaklarda geçen bilgilere ise ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Bir kısmının doğruluk ihtimali bulunsa da bunları tespit kolay değildir. Ne yazık ki, bu kitaplarda peygamberlere akla hayale gelmeyecek günahlar isnat edilmekte ve çok ağır iftiralar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu haberlerin büyük kısmı peygamberlerin düşmanları tarafından uydurulmuştur.

4. Kısas-ı Enbiyâ, Tefsir ve Tarih Kitapları

Peygamberler tarihinin önemli bir kaynağı da müslüman âlimler tarafından yazılan kısas-ı enbiyâ, tefsir ve tarih kitaplarıdır. Ne var ki, bu eserlerin müellifleri, Kur'ân-ı Kerim ve temel hadis kaynaklarının yanında, Ehl-i Kitab'ın elindeki tahrif edilmiş kitaplardan da bilgiler aktarmışlar, güvenilir hadis kaynaklarında bulunmadığı halde Resûlullah'a (s.a.v.) nisbet edilen bir takım asılsız haberlere de yer vermişlerdir. Dolayısıyla bu eserlerdeki ilave bilgilere de ihtiyatla yaklaşılmalı, Kur'ân ve sahih hadislerdeki kıssalarla karşılaştırarak değerlendirilmelidir.

C) PEYGAMBERLERİN ÖRNEKLİĞİ

Peygamberler insanlık tarihinde büyük bir iz bırakmışlardır. Nitekim dünyanın herhangi bir beldesinde hüküm sürmüş veya sürmekte olan âdil bir yönetim söz konusuysa, kalpleri birbirine bağlayan, merhamet, şefkat ve hayırda yardımlaşma üzerine kurulu bir kardeşlik anlayışı varsa, zenginler ihtiyaç sahiplerini, yetimleri ve dulları gözetiyor, idareciler ve güç sahipleri mazlumları himaye ediyor ve sağlığı yerinde olanlar hastalara yardımcı oluyorsa, bu faziletler ancak Allah'ın elçilerine öğrettiklerinin eseridir. Hak adını taşıyan ve hayır adı verilen her şeyde onların ışığı görülür. Çünkü onlar kalpleri ıslah için bütün kötülüklerin kökünü kazımaya çalışmışlar, sonunda nefisleri kötü yönelişler, felakete sürükleyen süflü duygular ve arzulardan kurtarmışlardır. İnsanlara kendilerini yükseltecek veya alçaltacak şeyleri açıklamışlar; nelerin şeref ve saadet vereceğini, nelerin sefalete yol açacağını anlatmışlardır. Neticede ferdî ve sosyal hayata bir düzen vererek ümmetlerine saâdet yo-

lunu çizmişler, böylece insanlığın kültür ve medeniyet bakımından gelişmesine en büyük katkıyı yapmışlardır. Dolayısıyla insanların manevî ve ruhânî hayatı, ancak peygamberleri örnek almalarıyla kemal bulur.⁸²

Kur'ân-ı Kerîm'deki peygamber kıssalarına gelince, Kur'ân'ın indiriliş amaçları gözetildiği için bu kıssalar, Allah'ın birliği, O'na itaat, peygamberlik ve peygamberlerin davetlerinde karşılaştıkları zorluklar, mü'minler ile müşrikler arasında yaşanan mücadele üzerinde yoğunlaşır. İlgili âyetlerin önemli bir kısmında ise sadece onların, güzel bir ahlâk, doğruluk, güvenirlilik, üstün sabır ve metânet, şefkat, merhamet, tevazu, şükreden bir kul olma vb. üstün ahlâkî değerlerine işaret edilmiştir. Diğer bir ifadeyle bu kıssalarda Hz. Peygamber Efendimiz'den önceki peygamberlerin özel hayatlarının inceliklerine, tevhid mücadelelerinde yaşadıklarının tafsilatına dair çok az bilgi bulunmaktadır.⁸³ Dolayısıyla önceki peygamberlerin örnekliliği meselesi Kurân ve sahih hadislerde geçen bu sınırlı bilgiler üzerinden değerlendirilecektir.

İnsanları davet ve irşatta etkili bir yol olan Kur'ân kıssaları, Kur'ân'ın eğitim hedefleriyle uyum arz eder. Bu kıssalar “insanları hidayete ulaştırmayı, onları ilgilendiren her şeyi açıklamayı, gaflet ve tembellikten, hayatın tehlikelerinden sakındırmayı, eğitim ve terbiye usullerini düzeltmeyi, insandaki sevgi, muhabbet ve iyilik duygularını uyandırmayı, inancı tashih ederek Allah'a eşi ve ortağı olmayan tek ilâh olarak inanmanın tohumlarını ekmeyi, insanları ömürlerinin her döneminde sapıklıklardan korumayı, onları umutsuzluğa düşmekten alıkoymayı, yorgunluk tanımayan bir gayret ile olumlu bir hayata yönlendirmeyi, tembellik ve bıkkınlığa yer olmayan bir azimet kazandırmayı ve sürekli bir gayret ve yenilik içinde olmayı” hedef edinmiştir.⁸⁴

Bu kıssalarda ilâhî daveti kabul edenler ile bu daveti engellemek için kuvete başvuran küfür ehli arasında yaşanan mücadelenin seyri ve bilhassa son merhalesi, ana hatlarıyla ve ibret alınması gereken yönlerine dikkat çekilerek anlatılmaktadır. Hiçbir şekilde asılsız veya hayali bilgilerin karışmadığı, yaşanan gerçeklerin doğru bir şekilde anlatımı olan bu kıssalar, edebî kıssalarda bulunmayan teşvik edici ve yönlendirici bir üslûba da sahiptir.⁸⁵

82. Süleyman Nedvî, *Hazret-i Muhammed (a.s.) Hakkında Konferanslar* (Trc. Osman Keskiöglü), Ankara 1972, s. 18-26.

83. Hayatı her yönüyle tam olarak bilinen tek peygamber Hz. Muhammed'dir (s.a.v.). Dolayısıyla peygamberlerin arasında hayatı ve yaşayışı, tüm davranışları bakımından örnek alınabilecek tek peygamber odur (Seyyid Süleyman Nedvî, *a.g.e.*, s. 38)

84. Vehbe Zühaylî, *el-Kıssatü'l-Kur'âniyye*, Dımaşk 1413/1992, s. 15.

85. Abdülkerîm el-Hatîb, *el-Kasasü'l-Kur'ânî*, Beyrut 1975, 49; ayrıca bkz. Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 44-47.

Bu kıssalardan maksat, insanların anlatılanlardan ibret ve ders çıkarmasını sağlamak, onların peygamberleri ve ümmetlerini örnek almalarına, bu sayede inkârcıların düştükleri hatalara düşmekten kurtulmalarına yardımcı olmaktır. Dolayısıyla kıssaların ana hedefi, tarihî olayların geniş bir şekilde anlatılması olmadığı için, kıssaların sadece ibret alınması ve ders çıkarılmasına yetecek bölümüyle yetinilmiş, olayın baştan sona anlatılması ve ayrıntı maksatlı olarak terkedilmiştir.⁸⁶ Kıssalar özellikle mü'minlerin kalplerine ve vicdanlarına inanç esaslarını sağlam bir şekilde yerleştirmek için etkili bir araç olarak kullanılmıştır.⁸⁷ Ayrıca bu kıssalarda yer, zaman ve birkaç istisnasıyla da mekân unsurlarına yer verilmemiştir.

Peygamberlerini ve onlara iman edenleri hidayete erdiren Allah Teâlâ, insanlara hidayete erdirdiği peygamberlerin dosdoğru yoluna uymalarını emretmiş⁸⁸, bu kıssaların önemli bir kısmında, anlatılanlarda akıl sahipleri için ibretler, muttakiler için dersler ve öğütler olduğu bildirilmiş ve insanlara anlatılanlar üzerinde düşünmeleri, yaşananlardan ders ve ibret almaları tavsiye edilmiştir.⁸⁹

Elmalılı, Kur'ân-ı Kerim'deki peygamber kıssalarının hikmet ve faydalarına işaret ederken, bu kıssaların itina gösterilerek okunması neticesinde, bunlardan çıkarılacak ibret ve derslerin, kütüphaneler dolusu tarih kitaplarının okunmasıyla elde edilemeyeceğini, yükselmek için bağlanılacak ibret düsturlarını ve bunların verdiği açık ilhamı vermeyeceğini söyler. Tarih sahnesinden silinen kavimlerin yaşantıları, düşüş ve helâklerine yol açan sebeplerin bu kıssalarda ortaya konulduğunu, netice olarak onların düşüş ve yok olma sebeplerinin Allah'ın rehber olarak gönderdiği önderlerin kıymetini bilmeye bağlı olduğunu ifade eder. Hak dinin, sağlam ve mutlu bir sosyal kurumun aslını ve hareket tarzını teşkil eden ilâhî bir müessese ve insanları belâ tûfanlarından kurtaracak olan kurtuluş gemisinin, Allah'ın gönderdiği hak din olduğuna dikkat çeker.⁹⁰

86. Ancak istisna olarak Hz. Yûsuf kıssası ile ona göre daha kısa olan Kasas sûresindeki Musa (a.s.) kıssası, diğer peygamber kıssalarına göre oldukça geniş ve kronolojik sıraya uyularak anlatılmıştır.

87. İdris Şengül, "Kıssa", *DİA*, XXV, 500.

88. Bakara 2/213; En'âm 6/90.

89. Bakara 2/66; A'râf 7/176; Hûd 11/120; Yûsuf 12/11; Nûr 24/34; Ankebût 29/34-40; Ahzâb 33/21; Mümtehine 60/4.

90. Elmalılı, *Hak Dini Kurân Dili*, IV, 77-78.

D) PEYGAMBER KISSALARININ TEMEL HEDEFLERİ

1. Peygamberlerin Aynı Dine Mensup Olduğunu Göstermek

Peygamber kıssalarının ana gayelerinden biri, bütün peygamberlerin İslâm dinini tebliği ettiğini göstermektir.⁹¹ Hz. Âdem'den itibaren bütün peygamberler, insanları tevhide, Allah Teâlâ'dan başka bir ilâhın bulunmadığına imana ve sadece O'na ibadet etmeye çağırılmışlardır. Aynı din ve ümmet birliğini sağlamak, aynı inancı yerleştirmek için gayret göstermişlerdir. Kıssalarda ağırlıklı olarak, peygamberler ve ümmetlerinin bu ulvî gayeyi gerçekleştirebilmek için göstermiş oldukları üstün çaba ve gayret ile bu yolda karşılaştıkları sıkıntılar ve verdikleri mücadele anlatılmıştır.

Peygamberlerin aynı dine mensup oldukları Kur'ân-ı Kerim'de pek çok yerde zikredilmektedir. Mesela Enbiyâ sûresinin baş tarafında 18 peygamber isimleriyle sayılmış ve onlardan kısaca bahsedilen bu âyetlerin sonuncusunda bu peygamberler ve ümmetleri, tek bir ümmet olarak tavsif edilmiştir.⁹² Peygamberlerin hepsi de Nuh (a.s.) gibi kendilerine, Allah'a teslim olan bir müslüman olmalarının emredildiğini açıklamışlardır.⁹³ Peygamberimize hitaben, "Allah'ın tüm peygamberlere indirdiklerine iman ettik, onların arasında bir ayırım yapmayız, biz Allah'a teslim olan müslümanlarız." demesi emredilmektedir.⁹⁴ Bu gerçek, Hz. İbrâhim, Hz. İsmail, Hz. Lût, Hz. Yakup, Hz. Yûsuf, Hz. Dâvût ve Hz. Süleyman, Hz. İsa ve havârilere tarafından da ifade edilmiştir.⁹⁵ Yine Kur'ân'da İsrâiloğullarının Müslüman olan peygamberleri tarafından Tevrat'a göre idare edildikleri, Hz. Musa'ya iman eden sihirbazların, hatta bütün yahudilerin müslüman olduklarını söyledikleri zikredilmektedir.⁹⁶

Buna göre peygamberlerin tamamı Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) söylediği gibi insanları aynı dine davet ediyordu.⁹⁷ Nitekim onlara gönderilen vahiyler birbirini teyit etmiş, son nebî ve resûl olan Hz. Muhammed'e vahyedilen Kur'ân ise bütün peygamberleri ve ilâhî kitapları doğrulayıp onlara şahitlik etmiştir.⁹⁸

91. İdris Şengül, Kur'ân Kıssaları Üzerine, İzmir 1994, s. 298-309; a.mlf., "Kıssa", *DİA*, XXV, 499.

92. Enbiyâ 21/47-92.

93. Yûnus 10/72.

94. Âl-i İmrân 3/84.

95. Bakara 2/127-128, 130-133; Zâriyât 51/36; Yûsuf 12/101; Neml 27/29-31; Âl-i İmrân 3/ 52-53; Mâide 5/111.

96. Mâide 5/44; A'râf 125; Yûnus 11/10.

97. Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 319; Buhârî, "Enbiyâ", 48.

98. Âl-i İmrân 3/3-4.

Diğer yandan peygamberlerin tebliğ ettiği bu müşterek dinde inanç esasları değişmemiştir. Hz. Âdem ile son peygamber Hz. Muhammed'e vahyedilen "âmentü"yü oluşturan iman esasları aynıdır. Diğer dinî hükümler ve hukuka bağlı konularda ise kemâle doğru giden değişiklikler olmuş ve bu kemâl İslâm diniyle tamamlanmıştır.⁹⁹

2. Hz. Muhammed'in Peygamberliği ve Kur'an'ın Kutsal Kitap Oluşu

Şöyle ki, Hz. Muhammed okuma ve yazma bilmeyen bir ümmî idi; ayrıca yahudi veya hıristiyan âlimlerinden de ders almamıştı. Böyle olduğu halde, ona vahyedilen Kur'an'da onun başka bir yolla öğrenemeyeceği ve üstelik muhataplarından da hiç kimsenin bilmediği kıssalar bulunmaktadır. Dolayısıyla Kur'an'da bu kıssaların bulunması, onun kendisine vahiy gönderilen bir peygamber, Kur'an'daki bilgilerin de Allah tarafından kendisine gönderilen ilâhî bilgiler olduğunun kesin bir delilidir. Kur'an-ı Kerîm, bazı kıssaları anlatırken bu gerçeği dile getirmektedir. Meselâ Allah Teâlâ Resûlullah'a hitap ederek, "Kur'an-ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini kendisine en güzel şekilde anlattığımı, hâlbuki bunları daha önce bilmediğini" hatırlatmıştır.¹⁰⁰ Nûh kıssasının sonunda yine Peygamberimiz'e hitaben, "kıssada anlatılanların, gayb haberlerinden olduğunu, daha önce ne onun ne de kavminin bunları bilmediğini", Musa (a.s.) kıssasında ise onun bir süre Medyen'de oturması, Tûr dağında onunla mülâkatı hakkındaki bilgileri de vahiyle bildirdiğini zikretmiştir.¹⁰¹

3. Tevhid-Küfür Mücadelesinin Galiplerinin Peygamberler Olduğunu Açıklamak

Her peygamber kendisine iman edenlerle birlikte bir ümmet oluştururken, küfür ehli de her defasında peygamberler ve ümmetlerine karşı düşmanca bir tavır takınmış ve onlara karşı birlikte hareket eden bir topluluk haline gelmişlerdir. Peygamberlerini sapıklık, beyinsizlik, yalancılık, delilik ve sihir-

99. Mâide 5/3.

100. Yûsuf 12/3.

101. Hûd 11/49; Kasas 28/44-46.

bazlıkla itham ederek, ona ve mü'minlere düşmanlık, baskı ve işkence yapmaya başlamışlar, kötülüklerini gittikçe şiddetlendirmişlerdir.¹⁰² İki taraf arasında ortaya çıkan tevhid-küfür mücadelesinin kazanan tarafı, Allah Teâlâ'nın yardımıyla her defasında peygamberler ve ümmetleri olmuştur.

Allah peygamberlerine ve mü'minlere dünyada yardımıyla zafere ulaştıracağını, onlara âhirette de yardım edeceğini bildirmiştir.¹⁰³ Ankebût sûresinde anlatılan beş peygamber kıssasının ardından, bu peygamberler ve ümmetlerinin zafer ve kurtuluşuna karşılık kafirlerin hezimetine ve çarptırıldıkları ceza çeşitlerine işaret edilmiştir.¹⁰⁴ Bir başka âyette Allah'ın peygamberleri sonunda zafere ulaştıracağına dair vaadinin, O'nun değişmeyen kanunlarından biri olduğu hatırlatılmıştır.¹⁰⁵

Bu gerçeğin tarihe ilk yansıması Hz. Nûh'un zamanında gerçekleşti. Nûh (a.s.) davetini 950 yıl boyunca, bıkmıp usanmadan gece gündüz, gizli veya açıkta devam ettirdiği halde, kavmi bütün bunlara rağmen ondan yüz çevirmiş, ona genellikle fakir tabakaya mensup çok az kişi iman etmişti. Zalim hükümdar ve maiyeti davetinden vazgeçmeyen Hz. Nûh'a meydan okuyarak, tehditlerini daha da şiddetlendirdiler. Ancak sonunda ilâhî yardım yetişti, kavmin müşrikleri yaşanan tufanda boğulurken, Hz. Nûh ve mü'minler bindikleri gemi sayesinde bu korkunç tufandan kurtuldular.¹⁰⁶ Daha sonra da peygamberleri yalanlayan pek çok topluluk, peygamberleri davetinden vazgeçirmek için her yola başvurmuştu. Ancak neticede, her defasında üstün gelenler, peygamberler ve ümmetleri olmuş, Allah'ın yardımıyla mutlu sona ulaşmışlardır. Küfür ehline gelince önemli bir kısmı bu dünyada çeşitli âfetler ile helâk edilmişlerdir. Onlar asıl cezalarını, ebedî kalacakları cehennemde çekeceklerdir.

4. Küfür Ehlinin Liderlerinin Kimler Olduğunu Ortaya Koymak

Mevcut toplum yapısı sayesinde diğer insanlar üzerinde hakimiyet kuran, kendilerini onlardan üstün gören ve idareciliğin sadece kendilerine ait olduğuna inanan idareciler ve onların güdümünde olan varlıklı üst sınıf, bu yapı-

102. Zâriyât 52-53.

103. Mü'min 40/51.

104. Ankebût 29/14-40.

105. En'âm 6/34.

106. Ankebût 29/14-15; Nûh 71/5-21; Hûd /27-31. Kurtuluş gemisi ve tufan hakkında bkz. İsmail Yiğit, *a.g.e.*, s. 129-143.

daki herhangi bir değişim sebebiyle ellerinde tuttıkları makam ve menfaatlerin kaybedeceklerini bildikleri için, peygamberlerin davetine genelde ilk karşı çıkan ve davete düşman kesilen sınıf olmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu varlıklı sınırlı kesimin, peygamber gönderilen her toplumda genel bir kural olarak peygamberlerin getirdiklerini yalanladıkları bildirilmektedir.¹⁰⁷ Nitekim Nûh kavminin müstekbirleri, Hz. Nûh'u kendileri gibi bir insan olarak gördüklerini, ona inananların ise kafaları çalışmayan basit görüşlü kimselerden ibaret olduğunu, onu ve ona inananları kendilerinden üstün görmedikleri gibi onları yalancı saydıklarını söylemişlerdi.¹⁰⁸ Salih (a.s.) kıssasında ise ileri gelenlerden büyüklük taslayanların, ona gönderilene inanan mü'minleri zayıf gördükleri ve onların inandıklarını inkâr ettikleri bildirilmektedir.¹⁰⁹ Kavminin müstekbirleri de, Hz. Şuayb'ı tehdit ederek dinlerinden dönmedikleri halde onu ve ona inananları yurtlarından çıkaracaklarını söylüyorlardı.¹¹⁰ Mekke'nin müşrik liderleri de aynı tavrı takınmış, atalarından miras kalan dinden asla dönmeyeceklerini, kendilerine "Daha doğrusunu getirmişsem yine mi uymazsınız?" diye soran Peygamber Efendimiz'e, kendisine gönderilen dini inkâr ettiklerini söylemişlerdi.¹¹¹

Peygamberlerin tebliğ ettiği bilgileri değerlendirmek ve bunlar üzerinde düşünmek yerine, sadece "atalarından devraldıkları inanç ve gelenekleri asla bırakmayacaklarını" söyleyerek körü körüne eski inançlarına bağlı kalanlar da müstekbirlerin safında yer almışlardır. Genelde toplumun ileri gelen varlıklı sınıfının güdümünde olan bu grup, peygamberleri kendilerini atalarını üzerinde buldukları dinlerinden uzaklaştırmakla itham etmişler ve onlara düşman olmuşlardır.¹¹² Kur'ân'da müşriklerin peygamberlere bu gerekçe ile karşı çıktıkları, "babalarının yolundan gideceklerini" söyleyerek onların davetini reddettikleri bildirilmektedir.¹¹³

5. İmansız Akrabalığın Değer Taşımadığını Göstermek

Hz. Nuh'un oğullarından biri babasına iman etmemiştir. Nuh (a.s.) tûfan başlarken babalık şefkatiyle, bu cezâdan ancak iman edip gemiye binenlerin

107. Sebe' 34/34.

108. Hûd 11/27.

109. A'râf 7/75-76.

110. A'râf 7/88.

111. Ahkâf 46/11.

112. Zuhruf 43/23.

113. Enbiyâ 21/53; Yûnus 10/78; Mâide 5/104; Zuhruf 43/22.

kurtulacağını söyleyip onu da gemiye çağırdı. Ancak o, babasını dinlemedi ve dalgalar arasında boğuldu.

Nuh (a.s.), bu oğlunu kurtarması için yalvarırken, Allah Teâlâ ona sâdece iman edenlerin ailesinden sayılacağını; boğulan oğlunun ise, peygamberliğini inkâr ettiği için, ailesinin dışında kaldığını bildirdi. Mü'min bir kimse ile öz evlâdı da olsa bir kâfir arasında bir velâyetin olmadığını, mücâdelenin aileler arasında değil, iman edenlerle kâfirler arasında yaşandığını hatırlatarak onu uyardı. Bunun üzerine Nuh (a.s.), tevbe ederek Allah'ın rahmetine sığındı.¹¹⁴

Hız. Nuh'un küfürde inat eden karısı da boğulanlar arasındaydı. Daha sonra Hız. Lût'un peygamberliğini kabul etmeyen karısı da kâfirlerle birlikte azâba çarptırıldı. Çünkü imanın olmadığı yerde akrabalığın bir faydası yoktu.¹¹⁵ Nitekim mü'minlerin, Allah'a ve resûlüne düşmanlık besleyen, anne, baba, kardeşleri, çocukları ve diğer yakınlarına karşı dostluk beslemeleri de yasaklanmıştır.¹¹⁶

6. Hız. Peygamber ve Mü'minlerin Kalbini Teskin ve Pekiştirme, Mü'minler İçin Ders ve İbret

Allah Teâlâ peygamber kıssalarıyla Hız. Peygamber'in kalbini pekiştirdiğini, bu gerçek haberlerin diğer müminler için de bir ibret ve hatırlatma olduğunu bildirmiş,¹¹⁷ ayrıca her şeye vekil olduğunu hatırlatıp, davetini yürütme hususunda sabretmesini tavsiye etmiştir.¹¹⁸ Önceki peygamberlerin de kavimleri tarafından yalanlandığını, buna ve her türlü sıkıntılara rağmen sabrettiklerini, sonunda yardımıyla zafere ulaştıklarını bildirerek onları teselli etmiş ve yaklaşmakta olan mutlu sonu müjdelemiştir.¹¹⁹ Bu haberler, onu örnek alan tüm sahâbilerin kalplerini de pekiştirmiştir. Nitekim onlar inançları uğrunda her türlü sıkıntıya katlanmış, İslâm'ı hâkim kılmak için Resûl-i Ekrem ile birlikte hiçbir fedakarlıktan kaçınmamışlardır.¹²⁰

114. Hûd 11/42-47.

115. Tahrîm 66/10

116. Mücâdele 58/22.

117. Hûd 11/120.

118. Hûd 11/11.

119. En'âm 6/33-34; Kasas 28/3.

120. Mahmûd el-Adevî, *Meâlimü'l-kıssa fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Ammân 1988, s. 42.

7. Peygamberler ve Onları Örnek Alan İdarecilerin, Adâletin Tesisi İçin Çalıştıklarını Göstermek

Kendilerine inanlarla birlikte bir ümmet oluşturan peygamberler, kişisel ve sosyal hayatı, Allah'ın adâleti emreden ahlâk ve hukuk kurallarına göre düzenlemişlerdir.¹²¹ Sonunda adâleti sağlamışlar, yeryüzünde huzur ve mutluluğu temin eden âdil ve faziletli bir düzen kurup zulüm ve kötülükleri ortadan kaldırmışlardır. Bu mutlu sona ulaşmalarında, Allah'ın "iman edip sâlih amel işleyenleri mutlaka yeryüzünde hâkim kılacağına ve kendileri için seçip razı olduğu dinlerini kökleştireceğine ve çektikleri korkularından sonra onları mutlaka güvenli bir duruma kavuşturacağına"¹²² dair yardımını onlarla birlikte olmuştur. Bu ilâhî yardım, Allah'ın dinine sahip çıkanlar için Kıyâmete kadar devam edecektir. Allah Teâlâ, peygamberlerine yardım edip sonunda onları mutlaka galip getireceğini, bildirdiği gibi,¹²³ dinine yardımcı olan mü'minleri de güç ve kudrete ulaştırıp ayaklarını sabit kılacağını müjdelemektedir.¹²⁴ Onların da iktidara gelmeleri durumunda kişisel ibadet ve yükümlülüklerinin yanı sıra, insanlara iyiliği emredip kötülükten alkoyma görevini yerine getirmekle mükellef olduklarını bildirmektedir.¹²⁵

8. Peygamberlerin Önemli Mesleklerde Öncü Olduklarını Açıklamak

Allah Teâlâ, peygamberlerini insanların gelişmesini sağlayan bazı iş ve mesleklerde de öncü kılmıştır. Bu lütufların ilki Allah'ın Hz. Âdem'e, yeryüzünde faydalanacağı eşyanın isim ve mahiyetlerini öğretmesiyle olmuştur.¹²⁶ Bazı kaynaklarda, kalemle ilk yazı yazan, ilk kez elbise dikip giyen kimsenin Hz. İdris olduğu kaydedilmektedir. Bu bakımdan o terzilerin piri kabul edilir.¹²⁷

121. Mâide 5/48-49.

122. İbrâhim 14/13-15; Nûr 24/55.

123. Saffât 37/167-173.

124. Muhammed 47/7.

125. Hac 22/41.

126. Bakara 2/31-33.

127. İbn Kuteybe, *el-Maârif*, Beyrut 1970, s. 10; Taberî, *Tarih*, I, 85; Kurtubî, *Tefsir* (nşr. Berdûni), Kahire 1373, XI, 117; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, Kahire 1964, III, 368; Tantâvî, *Tefsîr*, X, 41.

Allah Teâlâ, Hz. Nûh'a bir geminin nasıl yapılacağını öğretmiştir. Onun mâhir bir marangoz gibi inşâ ettiği bu mükemmel gemi, Allah'ın izniyle kâfirlerin helâkine yol açan korkunç tufândan etkilenmeden içindekilerin kurtulmasını sağlamıştır. Dolayısıyla bu gemi, daha sonrakiler için bir örnek olmuştur.

Yüce Allah, Hz. Dâvud'a ise savunma âleti olarak zırh yapma sanatını öğretmiş; ilâhî bir lütuf olarak demiri onun için yumuşatmış ve onu kolay bir şekilde zırh hâline getirme mucizesi vermiştir.¹²⁸ Bu bakımdan Dâvud (a.s.), insanlık tarihinde demircilerin ve asırlar boyu en önemli savunma silahı olarak kullanılan zırh ustalarının piri durumundadır. Hz. Süleyman'a diğer mucizelerin yanı sıra, bakır madenin su gibi akıtılması mucizesi de verilmiştir.¹²⁹ Onun bakır madeni sayesinde bina inşâatı ve gemi yapımında çok mahir olduğu bildirilir.

9. İnsanları, Ezeli Düşman Şeytan'a Karşı Uyararak

Şeytanın insana olan kin ve düşmanlığı, ilk insan olan Hz. Âdem'in yaratılışı sırasında, şeytanın Allah'ın emrine rağmen onun için saygı secdesini reddetmesiyle başlamıştır. Allah Teâlâ'nın onun bu düşmanlığını devam ettirmesi dolayısıyla Âdem'i uyararak olmasına rağmen, şeytan vesveseleriyle o ikisine hata işletmiş ve ceza olarak cennetten yeryüzüne indirilmelerine zemin hazırlamıştır.¹³⁰ Kendisi ateşten yaratıldığı için Âdem'den daha üstün olduğunu iddia eden ve Allah tarafından cennetten kovulan Şeytan, bu sırada insanlara olan düşmanlığını kıyamete kadar devam ettireceğini söylemiş ve bu konuda Allah'tan mühlet istemiştir. İsteddiği mühlet verilince Kıyamete kadar insanları doğru yoldan saptırmaya çalışacağına yemin etmiştir.¹³¹ Dolayısıyla insana düşen, kendisini ilâhî rahmetten uzaklaştırmayı gaye edinen şeytanın tuzağına düşmemek için, "Allah tarafından şeytanın etkisinden korunan ihlâs sahibi bir kul" olmaya çalışmaktır.¹³²

128. Enbiyâ 21/80; Sebe 34/10-11.

129. . Sebe sûresi, 34/12.

130. A'râf 17/19-24.

131. A'râf 7/12-16.

132. Hicr 40; İsrâ 17/65; Sâd /82. Kur'ân kıssalarının hedefleri hakkında bk. İdris Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 281-312; a.mlf., "Kıssa", *DİA*, XXV, 499; Mah-mûd el-Adevî, *a.g.e.*, s. 41-47;